

VUOROASUMISEN PERIAATTEET JA SOPIMINEN VANHEMPIEN JA VIRANOMAISTEN KÄSITYKSIINÄ

Antti Rissanen: *VTM, tohtorikoulutettava, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Helsingin yliopisto*

Aino Kääriäinen: *VTT, professori, Sosiaali-tieteiden laitos, Helsingin yliopisto*

Kati Rantala: *VTT, tutkimusjohtaja, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Helsingin yliopisto*

Laura Sarasoja: *tutkimusavustaja, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Helsingin yliopisto*

Marjut Aikio: *korkeakoulubarjoittelija, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Helsingin yliopisto*

antti.z.rissanen@helsinki.fi

Janus vol. 25 (1) 2017, 38–56

Janus

Tiivistelmä

Tutkimus kuvaa vanhempien ja viranomaisten käsityksiä vuoroasumisesta sopimisesta ja sen periaatteista. Aineistoina ovat vuoroasumista toteuttavien vanhempien haastattelut (14kpl) sekä käräjäoikeuksien pyytämät ja sosiaalitoimen laatimat lasten huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat olosuhdeselvitykset. Metodologisena viitekehyksenä on fenomenografia. Tutkimuksen mukaan vanhempien ja viranomaisten käsitykset vuoroasumisesta ja siitä sopimisesta voidaan jakaa kolmeen kuvauskategoriaan, jotka ovat (1) perheidealin säilyminen, (2) lapsen asuminen sekä (3) arjen järjestelyt. Perheidealin tasolla vanhempien ja viranomaisten käsityksissä korostuivat vanhempien sovinollisuus ja tasavertaisuus, jotka rinnastettiin ehjään ydinperheeseen. Lapsen asumista koskevat käsitykset erosivat etenkin siinä, minkä ikäisille lapsille vuoroasumisen katsotaan sopivan sekä mikä on kotien välimatkan merkitys vuoroasumisessa. Kolmannella tasolla huomionarvoisia olivat vanhempien käsitysten väliset erot yksityisen ja julkisen sopimisen tavoista.

JOHDANTO

Vanhempien erotessa heidän on sovittava lapsen huollosta ja asumisesta. Lapsen huoltolain (L1983/361) mukaan vanhemmat voivat valita joko yhteishuollon tai toisen vanhemman yksinhuollon. Suurin osa vanhemmista päätyy yhteishuoltajuuteen, jonka ihanteena on, että erosta huolimatta vanhemmat ovat tasavertaisia suhteessa lapseen ja tekevät yhdessä lasta koskevat päätökset. Yhteishuoltajuudessa lapsen asumisjärjestelyt eivät silti useinkaan ilmennä tasa-arvoisuutta vanhempien välillä; lapsi tai lapset asuvat yleensä toisen vanhemman (yleensä äidin) luona ja tapaavat toista vanhempaansa sovituina aikoina (Forss & Säkkinen 2016). Tässä yhteydessä vanhemmista puhu-

taan usein lähivanhempana ja etävanhempana.

Yllä kuvatun perinteisen asumismallin sijaan monet vanhemmat ovat viime vuosina päätyneet vuoroasumiseen, jossa lapsi viettää kummankin vanhemman kodissa lähes yhtä paljon aikaa. Vuoroasuminen on vakiintunut termi, jos lapsi tai lapset asuvat vähintään kolmasosan ajasta toisen vanhemman luona (mm. Nielsen 2011). Vanhemmat voivat valita vuoroasumisen käytännössä vain sopimalla siitä keskenään, joskin heidän on mahdollista hakea tähän apua sosiaalitoimen lastenvalvojalta. Lastenvalvoja voi kirjata vuoroasumisen lapsen asumisesta ja tapaamisoikeudesta tehtävään sopimukseen (Sarasoja & Rantala 2015; Forss & Säkkinen 2016).

Vuonna 2015 vuoroasumisen osuus oli 15 prosenttia sosiaalitoimissa tehdyistä lasten asuinsopimuksista (Forss & Säkkinen 2016).

Vuoroasuminen ei ole virallinen perheyksikkö siinä missä ydinperhe, yksinhuoltajaperhe tai uusperhe, vaan ennemminkin vanhempien välisen sopimisen lopputulema. Vuoroasumisesta huolimatta lapsella on edelleen vain yksi virallinen osoite toisen vanhemman luona. Suomessa vuoroasumisella ei ole virallista asemaa eikä tuomioistuin voi määrätä sitä samalla tavoin kuin esimerkiksi Ruotsissa (Sarasoja & Rantala 2016). Suomessa tuomioistuin voi kuitenkin ratkaista asian laajennettuna tapaamisoikeutena, jolloin vastuu lapsen hoivasta jakautuu vanhempien välillä tasaisemmin.

Vanhempien tavoista neuvotella lapsen huoltoa ja hoivaa koskevista asioista eron yhteydessä tai sen jälkeen on vain vähän tutkittua tietoa. Tämä on yllättävää, koska vanhempien keskinäisen sopimisen voidaan katsoa olevan ensisijainen tapa järjestää lapsen hoiva ja huolto eron jälkeen (Koulu 2014, 283). Tässä tutkimuksessa olemme kiinnostuneita siitä, *millaisia käsityksiä vanhemmilla ja viranomaisilla on vuoroasumisen periaatteista ja vuoroasumisesta sopimisesta*. Viranomaisten tulkintoja edustavat sosiaalitoimen käräjäoikeuksille toimittamat perheen tilannetta käsittelevät olosuhdeselvitykset, joissa on otettu kantaa vuoroasumiseen. Vanhempien näkökulmaa tarkastellaan vuoroasumista toteuttavien vanhempien haastatteluiden perusteella.

ERON JÄLKEINEN LAPSIIN LIITTYVÄ SOPIMINEN

Ydinperheessä lapsen asioista sovitaan osana perheen jokapäiväistä kanssakäymistä, mutta vanhempien erotessa nämä valtasuhteet joudutaan määrittelemään uudelleen. Lasten ja vanhempien arki rakentuu tällöin vanhempien välisten virallisten ja epävirallisten sopimuksien ja niiden noudattamisen varaan. Vanhemmat joutuvat sopimaan muun muassa siitä, milloin lapsi viettää aikaa kunkin vanhemman luona, miten työnjako lasta koskevilla arkisilla järjestelyissä jaetaan kuluineen, mihin kouluun lapsi menee ja millaisia kasvatuseriaatteita noudatetaan.

Perhetutkimuksessa on pidetty lapsen hyvinvoinnin kannalta merkityksellisenä, että vanhemmat osallistuvat tasapuolisesti kasvatukseen ja että lapsella on tasapainoinen suhde kumpaankin vanhempaan (Amato & Gilbreth 1999; Owusu-Bempah 2007). Voimassa olevan lapsioikeuden ihanne ja lapsenhuoltolain (L1983/361) tavoite on, että vanhemmat pystyisivät järjestämään perheen arjen sekä lapsen huollon ja asumisen sovinnollisesti, yhteistoiminnallisesti sekä ensisijassa autonomisesti (Koulu 2014, 171). Erityisesti sovinnollisuuden painoarvo korostuu niin lainsäädännön kuin lapsen huoltoon kanta-aottavien viranomaisten päätösten taustalla (mt. 283).

Sanna Koulun (2014, 107) mukaan lapsen huollosta ja hoivasta sopiminen ilmentää ymmärrystä ”luonnollisesta” vanhemmuudesta, joka on selkeää, ongelmatonta ja binääristä. Vuoroasumisen voi katsoa toteuttavan sitä pitkälti, koska se rakentuu vahvasti vanhempien

välisen yhteistoiminnan, autonomian sekä tasa-arvoisuuden ihanteeseen; vanhemmilla on periaatteessa sama asema suhteessa lapseen ilman jakoa lähi- ja etävanhempaan. Malli kahdesta eron jälkeen tasapuolisesta vanhemmasta linkittyy myös viime vuosikymmenien käänteeseen, jossa perhevelvollisuuksien keskeiseksi kontekstiksi on avioliittoinstituution sijasta noussut vanhemmuus (Broberg & Hakovirta 2005; Kääriäinen 2008a). Vuoroasumisen yleistyminen kertoo ennen kaikkea tavasta yhdistää tasapuolisuus- ja oikeudenmukaisuustavoitteet vanhempien omaan ymmärrykseen hoivasta ja lapsen edusta (Koulu 2014, 383).

Sopiminen ja sovinnollisuus eivät jää Suomessa kokonaan kuitenkaan vanhempien vastuulle, vaan heidän on mahdollista saada siihen puolueettoman asiantuntijan, kuten lastenvalvojan apua. Asiantuntijan rooli korostuu tilanteissa, joissa vanhempien lähtökohdat ja voimavarat keskinäiseen sopimiseen ovat heikot. Tämä voi johtua muun muassa vanhempien riitaisista väleistä, vaikeasta taloudellisesta tilanteesta tai kykenemättömyydestä päättää asioista. Apuun turvautuminen ei kuitenkaan aina tarkoita, että vanhempien keskinäinen sopiminen olisi kriisiytynyt. Lastenvalvoja tuo ennen kaikkea asiantuntijan näkökulman siihen, mitä lapsen huollosta ja elatuksesta sovittaessa on hyvä ottaa huomioon. Sopiminen lastenvalvoja luona on kuitenkin vanhemmille vapaaehtoista, eikä lastenvalvoja voi laatia ratkaisuja ilman kummankin vanhemman tahtoa.

VUOROASUMINEN TUTKIMUKSEN KOHTEENA

Vuoroasumisen yleistyminen liberaalin perhepolitiikan maissa, kuten Ruotsissa, on ollut nopeaa (SCB 2014).¹ Ruotsissa vuoroasuvien lasten osuus lapsista, joiden vanhemmat eivät asu yhdessä, on 35–40 prosenttia (Fransson ym. 2015) ja sitä on tutkittu runsaasti verrattuna Suomeen. Viime vuosina tutkimusta on tehty erityisesti siitä, miten vuoroasuvien lasten hyvinvointi eroaa muissa asuinjärjestelyissä elävistä lapsista (Öberg & Öberg 2002; Wadsby ym. 2014; Låftman ym. 2014; Bergström ym. 2015). Tulosten mukaan vuoroasuvien lasten hyvinvointi ei yllä ydinperheessä asuvien lasten tasolle mutta on usein hieman parempi kuin muiden perhemuotojen lapsilla, vaikka kovin suuria eroja perhemuotojen välillä ei olekaan (mm. Bergström ym. 2015). Samansuuntaisia tuloksia on myös saatu muissa Pohjoismaissa (Bjarnason ym. 2012; Rissanen 2016). Kaiken kaikkiaan perhetutkimuksen puolella ei ole konsensusta siitä, että jokin eron jälkeinen huoltomuoto olisi toista paljon parempi. Näyttöä on kuitenkin siitä, että vanhemman ja lapsen välisen siteen kannalta on tärkeää, että lapsella säilyy aktiivinen suhde molempiin vanhempiinsa ja että lapsi viettää öitä kummankin vanhempansa luona (Amato ym. 2009; Vanassche ym. 2013).

Vanhempien ominaisuuksiin keskityneissä kansainvälisissä tutkimuksissa vuoroasumiseen päätyneiden vanhempien on kuvattu olevan keskimääräistä sovittelevampia, heillä on yleensä keskimääräistä korkeampi sosioekonominen asema ja he asuvat usein lähellä toisiaan (Bakker & Mulder 2013;

Wadsby ym. 2014; Kitterod & Lyngstad 2014). Toisaalta osassa tutkimuksia on esitetty vanhemmista ja vuoroasumisesta edellistä monipuolisempi kuva, jossa toimivan vuoroasumisen takeena ei välttämättä ole vanhempien vahva taloudellinen tilanne ja moitteettomat keskinäiset välit (Juby ym. 2005; Nielsen 2011; Nielsen 2013). Yleisesti vuoroasumisen on nähty aktivoivan isän osallistumista lapsen elämään vanhempien eron jälkeen (Amato ym. 2009; Spruijt & Dundam 2009).

Vuoroasumisen kritisointi kohdistuu useimmiten sen vanhempikeskeisyyteen; vanhemmat ovat vuoroasumiseen keskimäärin tyytyväisempiä kuin lapset, ja isät enemmän kuin äidit (Cashmore ym. 2010; McIntosh ym. 2011; Fehlborg ym. 2011). Jos vuoroasumisen lähtökohdiana on vanhempien riitaisten välien kompromissi, jossa lapsi jaetaan tasan vanhempien kesken, voi tilanne olla lapsen hyvinvoinnin kannalta jopa huonoin mahdollinen (McIntosh & Chisholm 2008; Buchanan & Jahromi 2008; Emery 2012). Lisäksi jatkuva liikkuminen kahden kodin välillä voi olla lapsille stressaavaa (Kääriäinen 2008b; Cashmore ym. 2010). Lasten voi myös olla vaikeaa kertoa tyytymättömyydestä järjestelyä kohtaan, jos he kokevat sen pahoittavan toisen vanhemman mieltä (Socialstyrelsen 2004; Kääriäinen 2008b). Toisaalta osassa lasten kokemuksia selvittäneistä tutkimuksista vuoroasumisen positiiviset puolet, kuten suhteiden säilyttäminen kumpaakin vanhempaan, ylittävät siitä koituvat negatiiviset seikat (Socialstyrelsen 2004; Linnavuori 2007). Yleisesti, lasten ja nuorten kokemukset vuoroasumisesta vaihtelevat onnistuneen, ristiriitaisen sekä vaikean välillä, kuten Leena Au-

tonen-Vaaraniemi ja Hannele Forsberg (2015) ovat esittäneet vuoroasuvien nuorten kertomuksiin perustuen.

AINEISTO

Tarkastelemme käsityksiä vuoroasumisen periaatteista ja sopimisesta kahdella eri aineistolla. Vuoroasumista toteuttavilta vanhemmilta kysyttiin haastatteluissa sopimisen lähtökohdista, käytännöistä sekä sopimisen tavoista. Toisena aineistona ovat käräjäoikeuksien pyytämät ja sosiaalitoimen laatimat lasten huolto- ja tapaamisoikeutta koskevat olosuhdeselvitykset.

Vanhempien teemahaastatteluja on 14. Vanhemmista kahdeksan oli isiä ja kuusi äitejä. Haastattelut suoritettiin kevään 2015 aikana, ja ne nauhoitettiin. Haastateltavat valittiin lumipallomenetelmällä. Menetelmän ongelmana on pidetty sitä, että haastateltavat saattavat olla lähtökohdiltaan hyvin samankaltaisia (Biernacki & Waldorf 1981; Noy 2008). Haastateltavia pyrittiinkin saamaan vaihtelevista taustoista ja kolmelta paikkakunnalta eri puolilta Suomea; osa edustaa (ylempää) keskiluokkaa, osa alempaa sosioekonomista asemaa. Kaikki kuuluivat eri perheisiin eli vanhempia, joilla oli yhteinen lapsi, ei haastateltu. Lisäksi kaikki olivat toteuttaneet vuoroasumista muutamasta kuukaudesta yhdeksään vuoteen. Vuoroasuvien lasten iät vaihtelivat kahdesta vuodesta täysi-ikäiseen. Yhdeksällä vanhemmalla oli kaksi vuoroasuvaa lasta, neljällä tällaisia lapsia oli yksi ja yhdellä kolme. Tästä kirjosta huolimatta haastateltuja yhdisti piirre, johon ei mitenkään pyritty: kaikki olivat vuoroasumisympäristönsä suhteellisen tyytyväisiä

ja keskeisistä järjestelyistä oli kyetty sopimaan. Haastatteluissa ei tullut ilmi, että kenelläkään olisi ollut merkittävää riitaisuutta suhteessa oman lapsensa toiseen vanhempaan, joskin välit eivät kaikissa tapauksissa olleet erityisen lämpimäkään.

Asiakirja-aineisto käsittää 45 tapausta, kaikkiaan 56 olosuhdeselvitystä käräjäoikeudelle vuodelta 2011. Tapaukset on poimittu viidestä eri käräjäoikeudesta eri puolilta Suomea. (Ks. Kääriäinen 2015.) Vuoroasumisen sopimuksellisuuden analysoimiseksi aineistosta poimittiin kaikki tapaukset, joissa mainitaan vuoroasuminen hakijan, sosiaalitoimen tai oikeuden asiakirjoissa. Tällaisia tapauksia oli 11. Vuoroasumista haki kolme isää. Vuoroasumista kuitenkin harkittiin useammassa tapauksessa. Lasten iät vaihtelivat yhdestä 12 ikävuoteen, ollen keskimäärin kahdeksan vuotta.

Aineistot ovat toistensa vastakohtia; olosuhdeselvitykset liittyvät tilanteisiin, joissa vanhemmat eivät pääse lasten huollosta ja tapaamisoikeudesta keskinäiseen ymmärrykseen ja hakevat ratkaisua käräjäoikeudesta. Haastateltavat vanhemmat sen sijaan toteuttavat vuoroasumista omasta tahdostaan, ja he kuvaavat sitä pääosin toimivana kokonaisuutena; kenelläkään vanhemmista ei ollut varsinaista erimielisyyttä lapsen tai lapsien asuinjärjestelystä. Kaksi erilaista aineistoa luovat jännitteisen asetelman, jonka avulla pyrimme valottamaan erilaisia käsityksiä vuoroasumisesta. Keräämämme tiedon avulla voimme arvioida myös sitä, millä tavoin käsitykset vuoroasumisesta ovat vanhempien ja viranomaisten kesken jaettu ja mitä ne

kertovat kulttuurisista toimintavoista yleisemmin (ks. Ruusuvuori ym. 2010).

METODOLOGINEN VIITEKEHYKSI JA ANALYYSI

Olemme valinneet metodologiseksi viitekehyyksi fenomenografisen tarkastelutavan. Siinä tutkimuksen keskiössä on se, miten ihmiset ajattelevat ja käsittävät jotakin. Mielenkiinnon kohteena olevat käsitykset muodostuvat subjektin ja maailman välisessä vuoro vaikutuksessa; tässä tapauksessa käsitykset ja niiden muunnelmista kootut käsitystyytit ilmentävät konkreettisesti tapoja ajatella ja toteuttaa vuoroasumista. Tavoitteena on kuvata ajattelutapojen vaihtelua tutkittavasta ilmiöstä, ei niinkään keskittyä käsitysten totuudellisuuteen. (Marton & Booth 1997.)

Analyysimme etenee fenomenografian tapaan vaiheittain (Uljens 1989, 44–46; Huusko & Paloniemi 2006). Olenneimpana tehtävänä ja analyysin ensimmäisenä vaiheena oli kokonaiskuvan muodostaminen vuoroasumista ja sen toteuttamista koskevasta sopimisesta. Haastatteluaineistoa hahmotettiin ensin NVivo-ohjelman avulla. Yhden haastatteluteeman alle sijoitettiin aluksi sitä koskevat vastaukset kustakin haastattelusta, mikä mahdollisti vastausten vertailun. Teemoittain ryhmittely auttoi löytämään vastausten yhteisiä rajapintoja ja ”ristiintaulukointi” yksittäisten merkityksenantojen suhdetta koko aineistoon. Vertailun myötä aineistosta erottui selvästi yleisiä, yhteisiä näkökohtia sekä eritasoisia eriaviä käytäntöjä.

Asiakirja-aineiston analyysissä sosiaalitoimen selvityksistä irrotettiin vuo-

roasumista käsittelevät tekstikatkelmat omaan tiedostoonsa. Tämän jälkeen katkelmista erotettiin sopimista ja sopimuksellisuutta käsittelevät kohdat. Analyysiä tarkennettiin erottamalla vuoroasumisen toimivuutta ja toimimattomuutta käsittelevät kohdat, jotka muokattiin yleisiksi ilmauksiksi (esim. luonapitojen tarkka määrittely; jatkuva riitely; vanhempien yhteistoiminta). Lopuksi katkelmia ryhmiteltiin toistuvien käsitusten löytämiseksi.

Analyysin toinen vaihe oli niin sanottujen merkitysyksiköiden eli merkityksellisten alkuperäisilmaisujen etsiminen. Tämä vaihe tehtiin samankaltaisesti kummankin aineiston osalta. Merkitysyksiköistä muodostettiin kuvauskategorioita määrittelemään vuoroasumisista ja siitä sopimista seuraavasti:

(1) Ensimmäinen kuvauskategoria koskee käsityksiä perheideaalin säilyttämisestä, jossa ihanteena on jaettu vanhemmuus. Se muodostuu alakategorioista, jotka käsittelevät perheihanteita, joiden varaan vanhemmat rakensivat vuoroasumisjärjestelynsä ja joihin sosiaalityöntekijät perustivat suosituksiinsa. Yksittäisiä esiin nousseita teemoja olivat vanhempien yhteinen tahto ja sovinnollisuus sekä tasavertainen vanhemmuus. (2) Toinen kuvauskategoria sisälsi käsityksiä lapsen asuinolosuhteista sopimisesta. Sen alakategoriat kattoivat asioita, joista vanhempien on erotilanteessa usein pakko sopia muodollisesti, kuten lapsen virallinen osoite, elatus ja muu lapseen liittyvä rahaliikenne, kotien välinen etäisyys sekä lapsen ikä ja sen vaikutus vuoroasumiseen. (3) Kolmas kuvauskategoria koostui arjen hallintaan liittyvistä käsityksistä. Sen muodostaneet alakategoriat käsit-

telivät sitä, miten vanhemmat olivat sopineet vuoroasumisesta (keskenään tai viranomaisten avulla) sekä arjen yleisiä järjestelyjä liittyen vanhempien ajankäyttöön, työn suhteuttamiseen osaksi vuoroasumista sekä lasten tavaroiden siirtelyyn kotien välillä. Kategorioiden pitäminen mahdollisen konkreettisina on perusteltua, jotta vertailukohta vuoroasuvien perheiden arkeen säilyy ymmärrettävällä tasolla (Palmunen 2009).

Haastatteluista on poimittu lainauksia havainnollistamaan kuvattua asiaa ja ilmiötä. Sitaattien yhteydessä kukin vastaaja on merkitty omalla koodillaan (H, arvottu numero 1 ja 14 välillä). Samaan yhteyteen on merkitty myös vuoroasuvien lasten ikä sekä onko kyseessä äiti vai isä. Puhkeielisiä vastauksia on stilisoitu lukijaystävällisempään muotoon. Asiakirjoista poimituista aineistolainauksista on poistettu tunnistamiseen liittyvät tiedot, ja niihin on merkitty (S) ilmaisemaan, että lainaus on sosiaalitoimen selvityksestä. Numero ilmaisee aineiston tapausta.

PERHEIDEAALIN SÄILYMINEN – IHANTEENA JAETTU VANHEMMUUS

Yhteinen tahto ja sovinnollisuus

Frank Fustenberg ja Andrew Cherlin (1991) ovat jakaneet erolasten vanhempien keskinäisen toiminnan yhteistyövanhemmuudeksi (*co-parenting*) ja rinnakkaiseksi vanhemmuudeksi (*parallel parenting*). Edellisellä tutkijat tarkoittavat tilannetta, jossa vanhempien keskinäiset välit ovat rakentavat ja vanhemmuutta hoidetaan erosta huolimatta yhteistyössä ja jälkimmäisellä tilannetta, jossa vanhemmat rajoittavat kanssa-

käyntinsä välttämättömiin lasta koskeviin asioihin. Sama jako on havaittavissa haastattelujen kertomuksissa. Moni toisen vanhemman kanssa tiivistä yhteistyötä tekevä kertoi, että vuoroasuminen oli alusta asti ollut selvän ja perheen yhdessä asumisen jälkeen lapsen kannalta toiseksi paras vaihtoehto. Vanhempien tavoitteena oli välttää jakoa perinteiseen lähi- ja etävanhempaan.

Se oli alusta asti selvää, että meidän ratkaisu on tällainen vuoroasuminen, että kumpikaan ei halunnut miksiäkään etävanhemmaksi. (H10, äiti, lapset 7 ja 10 v.)

Haastatteluissa korostui pyrkimys jaettuun vanhemmuuteen, jossa sovinnollisuus oli keskiössä. Onnistumisen taakkeksi nähtiin keskinäisten konfliktien välttäminen lapsiin liittyvissä asioissa. Sama periaate tuli esiin sosiaalitoimen olosuhdeselvityksissä.

Suosittellemme vuoroasumista äidin ja isän luona siten, että lapsi viettää puolet kuukaudesta äitinsä ja puolet kuukaudesta isänsä luona. Luonapidot olisi hyvä pystyä määrittelemään mahdollisimman tarkasti etukäteen, jotta erimielisyyksien mahdollisuus minimoituisi. (S8, lapsi 8 v.)

Aino Kääriäisen (2008) tutkimuksen mukaan vanhemmat, jotka tiedostivat yhteisen vanhemmuuden välttämättömyyden ja vääjäämättömyyden, kykenivät parhaiten yhteistoimintaan myös eron jälkeen. Usean nyt haastatellun vanhemman vastauksista sai vaikutelman, että parisuhteen epäonnistuttua heidän velvollisuutensa oli onnistua ainakin vanhempina.

Ei voi sanoa, että sillä hetkellä [kun vuoroasumisesta sovittiin] kommunikaatio olisi ollut parhaimmillaan. Mut semmoinen yhteinen tahto kumminkin hoitaa asiat hyvin. Täytyy saada asiat pyörimään, et me ollaan tässä loppuelämä ja hoidetaan yhdessä tyttären asioita. (H6, isä, lapsi 6 v.)

Lapsiin liittyvä eron jälkeinen sopiminen on vanhemmille usein kuitenkin haastavaa. Keskinäiseen luottamukseen perustava sopiminen ja sopimusten luominen edellyttää aktiivisuutta, neuvottelukykä sekä hallinnollisia taitoja (Määttä & Kalliomaa-Puha 2006, 191–192). Joissakin haastateltavien kuvaamissa tilanteissa vanhempien välistä sopimuksellisuutta ei voinut suoraan rinnastaa sovinnollisuuteen; tärkeintä oli pyrkiä ennaltaehkäisemään vanhempien välisiä konflikteja ja tukemaan hyvää ja sovinnollista vanhemmuutta.

Vaikka kuinka itse ei haluaisi nähdäkään toista me kuitenkin pystytään istumaan niin sanotusti saman pöydän ääreen lapsen takia. Onhan se välillä ollut vaikeampaa ja tietenkin välillä helpompaa. (H8, isä, lapsi 7 v.)

Tällaista rinnakkaisvanhemmuutta muistuttavissa tilanteissa yksikään haastateltu vanhempi ei suoraan myöntänyt, että vanhempien välillä olisi selvää riitaa lapsen huollon suhteen. Keskinäiset välit olivat lähinnä virallisuonteiset, ja kommunikointi rajoittui vain tärkeimpiin lasta koskeviin asioihin. Vanhempien välistä luottamusta ja sovinnollisuutta arvioitiin myös olosuhdeselvityksissä.

Vanhempien näkemykset lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä ovat yhteneväiset. Molemmilla vahva halu toimia lap-

sen parhaaksi ja halu olla tiiviisti lapsen elämässä ja tämän asioista päättämässä. (S8, lapsi 8 v.)

Kyky sopia joustavasti lapsen tapaisista tulkittiin merkiksi yhteistyökykyisyydestä, jota pidettiin vuoroasumISRatkaisun edellytyksenä. Jos taas yhteistyössä oli puutteita, se tulkittiin olosuhdeselvityksissä vuoroasumISRatkaisua estäväksi asiaksi.

Tasavertainen vanhemmuus

Vuoroasuminen ja muut eroperhejärjestelyt liittyvät vahvasti vanhemmuuden rooleista sopimiseen (Koulu 2014, 399). Tutkimukset ovat myös osoittaneet, että vanhemmat, jotka osallistuvat parisuhteen aikana aktiivisesti lasten hoitoon ja elämään, olivat eron jälkeen halukkaita olemaan vahvasti läsnä lasten arjessa (Sarkadi ym. 2007; Kitterod & Lyngstad 2014). Haastatteluissa vanhemmat korostivat usein luottamusta siihen, että myös toinen vanhempi asetti lapsen hyvinvoinnin ensisijaiseksi päämääräksi.

Meillähän on aina ollut kyllä ihan tasaveroiset suhteet. Isä on osallistunut vähintään yhtä paljon, jos ei enemmänkin lastenhoitoon. (H7, äiti, lapset 20, 18 ja 15 v.)

Tasavertainen vanhemmuus tarkoitti monelle vanhemmalle myös sitä, että toisen kodin kasvatuseriaatteisiin ei haluttu liikaa puuttua. Moni oli kuitenkin kiinnostunut lasten toisessa kodissa viettämästä ajasta. Vanhemmat, jotka olivat säilyttäneet tiiviit välit, vaihtoivat myös useimmin kuulumisia kotien arjesta.

Meillä oikeasti molemmat vanhemmat tietää, että mitä lapsille kuuluu ja mitä niiden elämässä tapahtuu kummassakin kodissa. Minkälaista se on, kun ne tulee koulusta, minkälainen on arki-ilta lapsen kanssa ja minkälainen on sitten toisaalta sunnuntaiamu. (H10, äiti, lapset 7 ja 10 v.)

Suurin osa vanhemmista kertoi, että molemmissa kodeissa noudatettiin pääpiirteittäin samanlaisia kasvatuseriaatteita. Pieniä eroja saattoi löytyä muun muassa tietokoneella pelaamisessa ja nukkumaanmenoajoissa. Nämä eivät kuitenkaan nousseet vuoroasumisen kannalta merkittäviksi seikoiksi; toisen vanhemman toimintaan ei ollut syytä puuttua niin kauan kuin lapsilla meni hyvin. Olennaista oli lasten arjen sujuminen.

Mä olen oikeastaan antanut periksi tämmöisessä ajatuksessa, että me kasvatetaan niitä lapsia yhdessä, että me näytetään kasvattavan niitä erillään. (...) Se on nyt hyvin arkista. Vietkö aamulla luistimet kouluun? (H12, äiti, lapset 7 ja 12 v.)

Moni haastateltu pyrki aktiivisesti siihen, että mahdollisimman moni asia lasten arjessa pysyisi erosta huolimatta muuttumattomana.

Mä olen yrittänyt toimia sillä tavalla, että lapsilla pysyisi mahdollisimman paljon muita elementtejä ihan samana. (H14, äiti, lapset 8 ja 12 v.)

Lapsen arjen säilyminen mahdollisimman muuttumattomana korostui myös sosiaalitoimen olosuhdeselvityksissä. Viranomaiset arvioivat vanhempien yhteistoimintaa ja kyvykkyyttä van-

hemmuuteen jo ajalta ennen eroa, kuten seuraava katkelma havainnollistaa:

Näkemyksemme mukaan vuoroasumiselle ei ole estettä, mikäli vanhemmat sitä haluavat. Molemmat vanhemmat ovat huolehtineet lapsesta yhteiselämän aikana ja lapsen suhde molempiin vanhempiin vaikuttaa läheiseltä. Vuoroasuminen mahdollistaisi sen, että lapsi voisi säilyttää läheisen suhteen kumpaakin vanhempaan. Hän pystyisi viettämään aikaa myös sisarustensa kanssa. (S44, lapsi 6 vuotta)

Sosiaalityöntekijöiden asiakirja-aineistossa esittämät vuoroasumisen edellytykset olivat hyvin samankaltaisia haastateltujen vanhempien näkemysten kanssa. Kummassakin aineistossa vuoroasumisen mahdollisuutta arvioitiin vanhempien yhteistyökykyisyyden, soinnollisuuden ja lapsen olosuhteiden muuttumattomuuden näkökulmista.

LAPSEN ASUINOLOSUHTEET

Kirjoilla olo

Kirjoilla ololla tarkoitetaan virallisesti väestörekisteriin kirjattua asuinpaikkaa. Vuoroasumistilanteessa lapsi voi olla kirjoilla vain toisen vanhemman luona. Kirjoilla olosta sopiminen on tärkeää, koska se vaikuttaa lapsen lähikoulun määräytymiseen, koulukyytioikeuteen, päivähoitopaikkaan sekä lapsen kanssa samassa taloudessa asuvan vanhemman yleisiin etuuksiin, kuten asumistukeen ja toimeentulotukeen. Lisäksi lapsillä menee yleensä lähtökohtaisesti sille vanhemmalle, jonka luokse lapsi on kirjattu asumaan. Tästä vanhemmat

voivat tosin sopia toisinkin. (Sarasoja & Rantala 2015, 39.)

Haastatelluista vanhemmista kolmella lapsella oli kirjattu asumaan isän ja yhdeksällä äidin luokse. Kaksi haastateltavista kertoi, että yksi vuoroasuvista lapsista oli kirjattu äidin ja toinen isän luokse asumaan. Lapsen kirjoilla olon juridinen merkitys tuli esiin olosuhteselvitysaineistossa, jossa kiistat kirjoilla olosta tulivat näkyviin ja selvitettäväksi. Vanhemmat halusivat laajentaa tapamis- ja tietojensaantioikeuttaan lapseen tai siirtää lapsen asuinpaikan eli kirjoilla olon toisen vanhemman luokse.

Vanhemmat ajattelevat vuoroviikkoasumisen toimivan siihen saakka, kunnes lapsi menee kouluun. Kiistanalaiseksi asiaksi on muodostunut se, kumman vanhemman luona lapsi on kirjoilla. (S44, lapsi 6 v.)

Osalle haastatelluista vanhemmista lapsen kirjoilla ololla oli erityisen suuri merkitys, osalle se oli lähes yhdentekevä. Kirjoilla olon tärkeyttä perusteltiin muun muassa sen symbolisella merkityksellä.

Lapsi meni [lapsen äidille] kirjoille, se piti sitä tärkeänä. (...) Minulle se on ihan yksi lysti, että missä on kirjoilla. (...) *äidillä* oli sille joku symbolinen merkitys. (H9, isä, lapsi 7 v.)

Kirjoilla olon ennallaan pysyminen yhdistettiin usein myös pyrkimykseen hallita eron tuomaa muutosta. Haastateltujen vanhempien joukossa oli myös niitä, jotka näkivät kirjoilla olon ja siitä sopimisen puhtaasti teknisenä työkaluna; kirjoilla oloa voitiin vaihtaa vanhempien kesken tilanteen mukaan.

Kirjoilla olon käytännöllisyys ilmeni muun muassa asuinpaikkaan sidoksissa olevissa koulu- ja koulukyytiasioissa. Esimerkiksi yksi haastateltavista kertoi, että lapsen äidille oli tärkeää pitää lapsi kirjoilla luonaan, mutta kirjoilla olo vaihdettiin kuitenkin väliaikaisesti isän luokse, jotta lapsi pääsi lähikouluun. Näin kirjoilla oloon liittyi samanaikaisesti periaatteellisia ja käytännön järjestelyt huomioivia merkityksiä.

Vaihtamisella [kirjoilla olon] varmistettiin, että lapset pääsivät siihen yläkouluun mihin halusivat. (H7, äiti, lapset 20, 18 ja 15 v.)

Sosiaalitoimen laatimissa olosuhdeselvitysten johtopäätöksissä lapsen asuinpaikan ja kirjoilla olon muuttamiseen suhtauduttiin varovasti ja harkiten. Lapsen elämäntilanteen mahdollisimman vähäisiä muutoksia pidettiin ensisijaisina.

Lapsen elatus

Lapsesta tai lapsista aiheutuvien kustannusten jakaminen oli kirjoilla olon lisäksi asia, josta vanhempien oli usein täytynyt sopia muodollisesti. Vanhempien eron jälkeen taloudellinen vastuu lapsen elatuksesta ja huollosta siirtyy kummankin vanhemman itsenäisesti kannettavaksi. Perinteisesti toinen vanhempi maksaa eron jälkeen kuitenkin lapsikohtaisesti laskettua elatusapua sille, jonka luona lapsi viettää enemmän aikaa. Mikäli tulot eivät riitä sovittuun elatusmaksuun, Kela voi maksaa täydennystä elatusapua muodossa. Vuoroasumistilanne ei kuitenkaan vapauta toista vanhempaa elatusmaksuista, mikäli niistä on vahvistetun sopimuksen

tai määräyksen muodossa päätetty (Sarasoja & Rantala 2015, 16).

Tulonsiirtojen tasapuoliseksi jakamiseksi osa vanhemmista hyödynsi myös lasten kirjoilla oloa. Eräässä tapauksessa yksi vuoroasuvista lapsista oli kirjoilla isällä ja toinen äidillä, jolloin lapsilisät voitiin jakaa vanhempien kesken. Osa vanhemmista kritisoi kuitenkin sitä, että tukijärjestelmä ei huomioi vuoroasumista. Vaikka lapsi asuisi yhtä paljon kummankin vanhemman luona, vain se, jonka luona lapsi on kirjoilla, saa mahdollisesti korotettua asumistukea tai jopa lapsilisän yksinhuoltajakorotuksen.

Tyttö on mun luona kirjoilla ja nämä kaksi pienempää [joista toinen mukana vuoroasumisessa] ovat äidin (...) minä saan näin isomman asumistuen ja lapsilisän ja molemmat saa sen yksinhuoltajan lapsikorotuksen. (H5, isä, lapset 3 ja 8 v.)

Sosiaalitoimen laatimissa olosuhdeselvityksissä vanhempien taloudellisesta tilanteesta esitettiin arvioita, mikäli toinen vanhemmista oli esittänyt epäilyksensä toisen elatuskyvystä tai mahdollisuudesta huolehtia lapsesta. Myös vanhempien ajatus elatusmaksujen poistumisesta vuoroviikkoasumisesta oli esillä.

Äidin laitettua elatusapuasian vireille ja oikeuden päätettyä, että isä maksaa elatusapua alkoi isä puolestaan vaatia lapsen asumista luokseen ja vuoroviikkosysteemiä. Isä sivusi asiaa myös ja kertoi, ettei aio maksaa elatusapua, jos lapsi hänen luokseen vuoroviikkoperiaatteella asumaan määrätään. (S46, lapsi 11 v.)

Suurin osa niistä vanhemmista, jotka vastasivat lapsen tai lasten menoista ilman elatusmaksuja, sanoi raha-asioiden sujuvan hyvässä hengessä. Heistä yhdeksän kertoi, että kumpikin vanhempi vastasi lapsen menoista omalta osaltaan tai yhteisen tilin kautta. Tätä edesauttoi oma vakaa taloudellinen tilanne. Raha ei ollut vanhempien välillä kovin keskeisessä roolissa, ja siitä riitelyä pyrittiin viimeiseen asti välttämään.

Raha ei meillä ole ollut hirveä tappelun aihe ikinä, ei ollut avioliiton aikana eikä nyt vielääkään. Koska me maksetaan siis kaikki ihan puoliksi. Meillä ei liiku raha mihinkään. (H7, äiti, lapset 20, 18 ja 15 v.)

Meillä on siis käytännössä tällainen yhteinen tili, johon kumpikin laittaa joiain satoja euroa kuukaudessa kuluja varten. Me ollaan valittu niin, että [lasten äiti] laittaa, olisiko 200 tai 250 euroa ja mä laitan vähän enemmän. Mutta sen ohi mä tavallaan makselen vielä, enkä välttämättä muista [lasten äidille] kertoa. (H2, isä, lapset 14 ja 15 v.)

Vanhemmista viisi kertoi, että heidän järjestelyissään toinen vanhempi maksoi toiselle elatusapua. Kolmessa näistä tapauksista Kela maksoi maksetun elatusavun ja elatustuen välisen summan. Muutama vanhempi toi esiin haastavan taloudellisen tilanteensa, mutta kukaan ei suoraan sanonut sen vaikuttavan negatiivisesti vuoroasumiseen; raha-asioista oli pystytty sopimaan vanhempien kesken ilman, että ne olivat rasite muulle sopimiselle.

Kotien välinen etäisyys

Vuoroasumista toteuttavat vanhemmat asuvat usein suhteellisen lähellä toisiaan (Bakker & Mulder 2013; Kitterod & Lyngstad 2014), kuten tähänkin tutkimuksen haastatellut vanhemmat toivat esiin. Kaikki haastatellut painottivat, että välimatkan oli oltava sellainen, että se ei häiritse lasten koulunkäyntiä.

Se että kodit on lähekkäin, on tärkeitä. En voisi kuvitella, että toinen asuisi toisella paikkakunnalla tai jossain neljäskymmenen kilometrin päässä. (H4, äiti, lapset 9 ja 12 v.)

Kotien väliseen etäisyyteen otettiin kantaa myös sosiaalitoimen olosuhtevalvotyksissä. Jotta vuoroasumiseen voitiin päätyä, vanhempien tuli asua lähellä toisiaan.

Selvitystyössä saamamme käsityksen mukaan molempien vanhempien olosuhteet ovat sopivat lasten asumiselle. [...] Lasten sosiaalisen ympäristön olisi hyvä säilyä samanlaisena myös vuoroteltu-asumisessa. Se mahdollistuu silloin, jos vanhemmat asuvat lähellä toisiaan. (S56, lapset 12, 10, 6 ja 5 v.)

Asiakirjoissa kotien välisen etäisyyden merkityksen arvioinnissa oli kuitenkin vaihtelevuutta, jota lapsen ikä tai kotien välinen etäisyys ei selittänyt. Seuraavissa katkelmassa esitetään, että lapsi voi siirtyä paikasta toiseen, tuettuna jopa itsenäisesti, kun välimatkaa on viisi kilometriä. Sitä seuraavassa esimerkissä vuoroasumiselle ei kuitenkaan nähty edellytyksiä, kun vanhemmat asuivat kuuden kilometrin etäisyydellä toisistaan.

Vanhempien asuntojen välimatkaan emme näe olevan esteenä vuoroasumisen toteuttamiselle. Uskomme lapsen isän tuella oppivan liikkumaan julkisilla kulkuneuvoilla [eri paikkojen] välillä. Saamamme käsityksen mukaan lapsella on tällä hetkellä kavereita sekä [paikassa ja paikassa]. (S40, lapsi 11 v., etäisyys 5 km)

Näkemyksemme mukaan vuoroasumiselle ei ole kuitenkaan edellytyksiä nykytilanteessa, koska vanhemmat eivät asu lähellä. (S29, lapsi 8 v., etäisyys 6 km)

Viranomaisten käsitykset kotien etäisyyden vaikutuksesta lapseen olivat toisiinsa nähden poikkeavia ja ristiriitaisia: kotien läheisyyttä pidettiin tärkeänä, mutta sitä, mikä on riittävän lähellä, ei määritelty tai se määriteltiin epäjohdonmukaisesti.

Lapsen ikä

Vuoroasumisen yhteydessä keskustellaan usein siitä, minkä ikäiselle lapselle se sopii. Osa tutkimuksista ei suosittelut vuoroasumista kaikkein nuorimmille lapsille, ja siihen olisi myös mielekäs siirtyä vaiheittain lapsen kasvaessa (McIntosh ym. 2011; Emery 2012). Haastattelussa lapsen iän merkitys tuli esiin muutamassa tapauksessa. Eräässä perheessä vuoroasumiseen oli siirrytty vaiheittain lapsen kasvaessa, vaikka vuoroasumisesta oli sovittu periaatteellisella tasolla heti eron jälkeen. Näin lasta totutettiin viettämään pidempiä ajanjaksoja toisen vanhemman luona. Toisessa tapauksessa vuoroasumista kaikkein pienimmän lapsen kohdalla ei ollut vielä edes harkittu.

Meillä oli aluksi niin, että mä hain [lapsen] tiistaisin päiväkodista ja sitten vein tiistaina illalla takaisin äidille. Ja perjantaisin taas päiväkodista ja lauantai-iltana takaisin. Tällä mentiin pari vuotta ja nyt se sitten on, että tiistaisin päiväkodista ja keskiviikkoamuna päiväkotiin, ja sitten perjantaista lauantaihin. (H6, isä, lapsi 6 v.)

Vuoroasumisratkaisua harkittaessa sosiaalityöntekijät pitivät kouluikä merkittävänä rajapyykkinä. Alle kouluikäisen lapsen sosiaaliset suhteet liittyvät pääasiassa perhepiiriin ja päivähoitoon, eikä lapsi kulje itsenäisesti harrastuksiin tai kavereidensa luokse. Näistä syistä vuoroasuminen nähtiin lapsen kannalta helposti toteutettavana asumisratkaisuna. Vastaavasti kouluikäisen lapsen kaverisuhteet nähtiin lapsen näkökulmasta tärkeinä, jolloin vuoroasumiseen suhtauduttiin kriittisemmin ja erityisesti kotien välinen etäisyys näyttäyty merkityksellisenä.

Lapsen kasvaessa ja aloittaessa koulun kaveripiirin merkitys voi korostua ja vuoroviikoin kotia vaihtava lapsi voi helposti jäädä ulkopuoliseksi kaveripiirissä. Tällöin merkityksellistä on vanhempien kotien välinen etäisyys toisistaan. (S44, lapsi 6 vuotta)

Suomessa osa asiantuntijoista² on julki-suudessa suhtautunut vuoroasumiseen kriittisesti ja todennut, ettei sitä pitäisi tehdä pienten lasten kanssa. Sosiaalityöntekijöiden laatimissa asiakirjoissa esiintyvä ajatus vuoroasumisen hankaluudesta lapsen tullessa kouluikänsä on siten vastakkainen tämän kanssa. Vanhemmat itse toivat haastattelussa esiin, että pienten lasten vuoroasumista on

harjoiteltu ja edetty lapsen kehityksen mukaan.

VUOROASUMISEN ARKI JA TOIMINTAKULTTUURI

Sopimisen käytännöt

Haastateltavat kertoivat, että heillä oli suullisesti tai kirjallisesti laaditut pelisäännöt lapsen kirjoilla olost, lapsiin liittyvistä raha-asioista, lapsen asumisesta vanhempinsa luona sekä kouluun ja päiväkotiin liittyvistä asioista. Vanhemmista puolet oli sopinut asioista keskenään ilman lastenvalvojen tai muiden viranomaisten apua. Useimmat vanhemmat olivat sopineet asioista vain suullisesti. Ratkaisua perusteltiin muun muassa sillä, että ulkopuoliset toimijat kaventaisivat vanhempien autonomiaa ja saattaisivat tuoda sopimiseen ylimääräisiä jännitteitä. Vanhempien toiminnassa tulee näkyviin Koulun (2014, 384) havainto, että perhe, joka pääsee keskenään tai sosiaaliviranomaisten avustuksella sopimukseen jäsenyytensä ”normaalina” ja kelvollisena perheenä. Vanhempien autonomiaa syrjäyttäviä ulkopuolisia interventioita haluttiin välttää. Virallinen sopiminen nähtiin siis ikään kuin epäluottamuslauseena vanhempana toimimiselle. Sosiaalitoimen koettiin palvelevan enemmän sellaisia vanhempia, jotka eivät olleet päässeet keskenään yhteisymmärrykseen.

Me oltiin sitä mieltä, että me sovitaan asiat itse. Silloin siinä ei ole mitään ulkopuolisen synnyttämää jännitystä. (H6, isä, lapsi 6 v.)

Mä en näe siihen mitään tarvetta miksi siihen tarvitsisi ketään viranomaista sot-

kemaan millään tavalla. Jos niihin joutuu tavallaan tukeutumaan, niin ehkä silloin voi olla vähän jo metsässä. (H2, isä, lapset 14 ja 15 v.)

Vanhemmat, jotka olivat sopineet vuoroasumisesta vahvistetusti lastenvalvojan luona, kertoivat perusteluiksi avun hakemiselle sen, että asiantuntijan ja lähtökohtaisesti neutraalin henkilön osallistuminen auttoi eroprosessin käsitteilyssä ja toi luottamusta siihen, että vanhemmat olivat tekemässä oikeaa ratkaisua.

Siellä [lastenvalvojalla] käytiin, siitä [vuoroasumisesta] sovittiin ja kirjattiin nämä meidän vuoroasumiskäytännöt. Meillä oli kaikki laitettu ylös paperille ja sitten lastenvalvoja siinä keskusteli meidän kanssa niistä asioista ja kirjasi ne sitten. Se lastenvalvoja puhui, että on tällaisia ja tällaisia kokemuksia [vuoroasumisesta] ja musta se oli hyvä, että kyllä niitä mielellään kuuli. (H10, äiti, lapset 7 ja 10 v.)

Suurin osa lastenvalvojan palveluja käyttäneistä vanhemmista oli tapaanmisiin tyytyväisiä. Lastenvalvojan rooli näyttäytyi vahvana ennen kaikkea sopimusteknisten asioiden, kuten asumis- ja elatussopimusten laadinnassa. Tärkeää oli myös neuvonta koskien sitä, kuinka paljon ja mistä vanhemmat saavat ja voivat hakea erilaisia tukia. Toisaalta osa vanhemmista käsitti virheellisesti, että erotilanteessa käynti lastenvalvojalla ja sen myötä virallisen lasten huolto- ja elatussopimuksen tekeminen olisi lain mukaan pakollista.

Arjen järjestelyt

Haastatelluista vanhemmista kahdeksalla vuoroasuminen tapahtui viikko–viikko–järjestelyn mukaan. Lopuilla rytmi ei ollut yhtä säännöllinen joutu- en muun muassa toisen vanhemman työn luonteesta. Vuoroasuminen oli osalla tarkasti tiettyihin päiviin sidottu ratkaisu ja toisilla huomattavankin joustava ja senhetkiseen elämäntilanteeseen kehitetty järjestely.

Me aloitettiin suoraan se vuoroasumis- juttu lähinnä tämän lapsen isän töiden takia. Isä oli taksikuski, jolloin arki ei ole semmoista, että viisi päivää töitä ja kaksi vapaata. Semmoinen viikonlop- puasuminen ei käynyt. (H11, äiti, lapsi 7 v.)

Epäsäännöllisen työn vaikutusta vanhemman ja lapsen yhdessäolon mahdol- lisuuksiin arvioitiin myös viranomais- teksteissä. Kahden kodin, vanhempien töiden ja lapsen harrastusten muodos- taman ”yhtälön” toimivuus niin, että lapsi voi tavata kumpaakin vanhem- paansa yhtä paljon, ei vuoroviikkor- taksissa aina toteudu, kuten seuraava katkelma havainnollistaa:

Vuoroviikkoasuminen voisi johtaa ti- lanteeseen, jossa äiti todellisuudessa voi- si olla lapsen kanssa hyvin vähän. Kaksi iltaa viikossa kuluisi isän kanssa jalka- palloharjoitusten vuoksi ja jos muille arkipäiville osuisi äidin iltavuoroja ja viikonlopulle työpäiviä, olisi äidin ja lapsen yhteinen aika vähäistä. (S46, lapsi 11 vuotta)

Osa haastatelluista vanhemmista kertoi, että vuoroasuminen mahdollisti myös uraan panostamisen; töitä oli mahdol-

lista tehdä enemmän niinä viikkoina, kun lapsi tai lapset olivat poissa. Vastaa- vasti viikkoina, jolloin lapsi tai lapset olivat vanhemman luona, vapaa-aikaan panostettiin enemmän.

En mä niinä iltoina [kun lapsi on luo- na] tee töitä, tai muuta, että sitten ollaan niin kuin perheaikaa. Se saa ymmärtä- mään helpommin, että se on arvokasta aikaa. (H6, isä, lapsi 6 v.)

Ideaalitilanteessa vuoroasuminen mah- dollisti kummankin vanhemman si- toutumisen sekä perheelle että sen ulkopuoliselle ajalle, pääasiassa työlle. Toisaalta vuoroasumiseen päätyminen oli vaatinut työn suhteen myös uhra- uksia. Eräs vanhemmista kertoi, ettei voinut järjestelyn vuoksi muuttaa toi- selle paikkakunnalle, jossa hänellä olisi ollut työtä tarjolla. Mahdollisuus viettää enemmän aikaa lasten kanssa merkitsi hänelle enemmän kuin työpaikan vas- taanottaminen.

Vuoroasumisen käytännön vaatimukse- na on usein se, että lapsella on molem- massa kodissa paljon päivittäistavaraa tai että kotien vaihtamisen aikana vaatteet ja tavarat kulkevat mukana. Haastat- teluissa tuli esiin, että lapsilla oli usein molemmissa kodeissa myös oma huo- ne. Osa vanhemmista oli ostanut päi- vittäisiä käyttötavaroita, kuten vaattei- ta, mahdollisimman paljon molempiin koteihin; osalla taas lapset kantoivat suuriakin kasseja kotien välillä.

Lapsilla on molemmissa kodeissa omat huoneet, heillä on se oma rauhoittu- misen paikka. Molemmissa kodeissa ne tietyt kamat ja asiat, että ainoa, mikä siirtyy nyt talvella, niin on luistimet,

mitä me ei olla lähdetty ostamaan kakkia kappaleita. (H4, äiti, lapset 9 ja 12 v.)

Mä sanon sitä Ikea-kassielämäksi, että kun niitä tavaroita sitten raahataan paikasta toiseen ja meillä hyvin paljon raahataan. Ei ne pysty pitämään kuin toisessa paikassa, kun ne haluaa niitä samoja vaatteita käyttää. (H7, äiti, lapset 20, 18 ja 15 v.)

Moni vanhempi esitti tavaroiden kuljettamisen ja niiden jakautumisen kahden kodin välille vuoroasumisen negatiiviseksi puoleksi. Osa myönsi jatkuvan tavaroiden liikuttamisen olevan stressaavaa erityisesti lapsille. Toisaalta viranomaisteksteissä asunnon kokoa tai kotien varustelutasoa ei pidetty ratkaisevana tekijänä harkittaessa vuoroasumISRatkaisua lapsen asumismuotona vanhempien eron jälkeen.

LOPUKSI - PERHEIDEAALI JA VUOROASUMISEN ARKI

Olemme eritelleet vuoroasumISRatkaisua toteuttavien vanhempien haastattelupuheesta ja sosiaalitoimen laatimista olosuhdeselvityksistä käsityksiä vuoroasumisen periaatteista ja sopimisen edellytyksistä. Tarkastelua motivoi ennen kaikkea se, että vanhemmat ja viranomaiset tekevät tahoillaan sekä vanhempien että lasten elämää koskevia ratkaisuja. Analyysimme tuloksena kolme keskeistä kuvauskategoriaa muotoutuivat kukin omiksi kestokäsityksikseen, joiden voi nähdä ohjaavan vuoroasumista ja siitä sopimista vanhempien ja viranomaisten näkökulmasta. Kestokäsitykset ovat (1) perheideaalin säilyminen - *ideologinen taso*, (2) lapsen asuminen - *fyysinen taso* ja (3)

arjen järjestelyt - *praktinen taso*, jotka määrittivät keskeisiä käsityksiä vuoroasumisesta ja siitä sopimisesta.

Vanhempien ja viranomaisten käsitykset ovat *ideologisella tasolla* hyvin samansuuntaiset. Analyysin mukaan toimiva vuoroasumISRatkaisu edellyttää vanhempien sovinnollisia välejä, yhteistyökykyä ja yhteistä tahtoa lapsen vuoroasumiseen sekä luottamusta siihen, että kumpikin vanhempi kykenee lähivanhemmuuteen. Se, miten sovinnollisia välejä ja yhteistyötä käytännössä ylläpidettiin, vaihteli vanhempien päivittäisesti yhteydenpidosta vain tärkeimpien asioiden osalta kommunikointiin. Useiden vanhempien puheessa käsitystä perheideaalista ohjasi ajatus, että edellä mainitut edellytykset ovat tunnusomaisia ydinperheelle, jota mahdollisimman paljon muistuttavat olosuhteet ovat lapsen kannalta paras vaihtoehto. Viranomaisteksteissä suoria viittauksia ydinperheeseen ei ollut. Niissä esiintyi vahvana käsitys lapsen oikeudesta kumpaankin vanhempaansa.

Vuoroasumisen *fyysisellä tasolla* eli asumisen ja elatuksen sopimisessa vanhempien ja viranomaisten käsityksissä on poikkeavuutta kotien välisen etäisyyden määrittelyssä sekä siinä, minkä ikäiselle lapselle vuoroasumISRatkaisu soveltuu. Viranomaisilla ei ollut yhdenmukaista kestokäsitystä siitä, millainen kotien välisen etäisyys muodostuisi esteen vuoroasumISRatkaisulle. Viranomaiset myös esittivät alle kouluikäisen vuoroasumista suositeltavampana kuin kouluikäisen, vaikka osassa tutkimuskirjallisuutta vuoroasuminen on nähty parempana ratkaisuna nimenomaan vanhemmille lapsille (McIntosh ym. 2011; Emery 2012). Vanhemmat sen

sijaan pitivät asuntojen läheisyyttä yksimielisesti yhtenä toimivan vuoroasumisen tärkeimmistä kriteereistä. Osa vanhemmista piti myös vuoroasumiseen totuttautumista tärkeänä pienille lapsille. Lapsen liittyvien raha-asioiden hoito sujui haastatelluilta vanhemmilta pääosin ilman konflikteja. Moni tuntui ymmärtävän rahaan liittyvien kiistojen nopean kärjistymisen riskin, minkä vuoksi rahasta puhumista jopa välteltiin. Yhteiskunnalta toivottiinkin oikeudenmukaisuutta esimerkiksi lapsilisän jakamisen mahdollisuutena.

Praktisella tasolla vanhempien väliltä löytyi eriäviä käsityksiä siitä, miten vuoroasumisesta oli paras sopia; osa uskoi asioiden hoituvan parhaiten vanhempien keskinäisellä sopimisella, kun osa taas näki ulkopuolisilta asiantuntijoilta saadun avun tervetulleena. Monikeskenäänsopineista vanhemmista pelkäsi ulkopuolisen avun vaarantavan vanhempien autonomian ja jopa eron jälkeisen sovun. Toisaalta suurin osa lastenvalvojan palveluita käyttäneistä vanhemmista oli tyytyväisiä saamaansa apuun ja tukeen. Yleisesti sekä vanhempien että viranomaisten praktisen tason käsitykset vuoroasumisesta korostivat tilanteeseen mukautuvuutta ja kahta arkea, johon vuoroasumisratkaisun valinneet vanhemmat ja lapset joutuvat sopeutumaan.

Moni haastatelluista vanhemmista näki vuoroasumisen luonnollisena jatkumona ydinperheen rikkoutumisen jälkeen. Tämä ei ole yllättävää, sillä perhemuotojen moninaistumisesta ja normalisoitumisesta huolimatta uusia perhemuotoja verrataan edelleen ”oikeaan ja luonnolliseen” perheeseen (Anderson

2014; Nätkin 2003). Eron jälkeinen yritys säilyttää arki mahdollisimman muuttumattomana on huomattu myös aikaisemmissa tutkimuksissa (Kääriäinen 2008a). Viranomaisten käsitykset vuoroasumisesta ja siitä sopimisesta olivat asiakirja-aineiston valossa ristiriitaisia. Merkillepantavaa kuitenkin on, että vuoroasumista pohdittiin lapsen asumisratkaisuna, vaikka vanhemmat eivät itse sitä alun perin hakeneetkaan. Vuoroasumisen soveltuvuus lapsen asumisratkaisuksi on viranomaisteksteissä sidoksissa vahvasti vanhempien sovinnolliseen tapaan toimia yhdessä lapsen hyväksi.

Vaikka vuoroasuminen on yleistymässä Suomessa, vähemmistö eroavista vanhemmista valitsee sen huoltomuodoksi. Toisaalta muutokset huoltomuotojen osuuksissa voivat olla nopeita, kuten kehitys Ruotsissa osoittaa (SCB 2014). Tämä tutkimus vahvistaa näkemystä, jonka mukaan toimivan vuoroasumisen taustalla on vanhempien keskinäinen luottamus, yhteistyö ja joustavuus. Nämä tekijät mahdollistavat myös kunkin vanhemman ja lasten arkeen parhaiten sopivia, erilaisia räätälöityjä ratkaisuja. Ennen kaikkea tutkimuksemme korostaa vuoroasumisen kompleksisuutta ja siksi vuoroasumisratkaisun ei tulisi milloinkaan olla irrallaan vanhempien ja lasten yksilöllisistä ja muuttuvista elämäntilanteista riippumatta siitä, onko kyse vanhempien omasta sopimuksesta tai viranomaisten vahvistamasta asumisratkaisusta.

VIITTEET

1 Vuoroasuminen on yleistynyt tutkimusten mukaan myös Belgiassa ja Hollannissa

(Vanassche ym. 2013; Spruijt & Dundam 2009).

2 mm. Psykologian professori Liisa Keltikangas-Järvinen (<http://yle.fi/uutiset/3-5621729>) ei suosittele vuoroasumista alle 3-vuotiaille lapsille.

KIRJALLISUUS

- Amato, Paul R. & Gilbreth, Joan. G. (1999) Non-resident fathers and children's well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family* 61, 557–573.
- Amato, Paul R. & Meyers, Catherine E. & Emery, Robert E. (2009) Changes in Nonresident Father Child Contact from 1976 to 2002. *Family Relations* 58(1), 41–53.
- Anderson, Jane (2014) The impact of family structure on health of children: Effects of divorce. *The Linacre Quarterly* 1 (4), 378–387.
- Autonen-Vaaraniemi, Leena & Forsberg, Hannele (2015) Vuoroasuminen lapsuuden paikkakokemuksina kolmen tyyppitarinan valossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (5), 447–456.
- Bakker, Wilma & Mulder, Clara H. (2013) Characteristics of post-separation families in the Netherlands: shared residence versus resident mother arrangements. *GeoJournal* 78 (5), 851–866.
- Bergström, Malin & Fransson, Emma & Modin, Bitte & Hjern, Anders (2015) Fifty moves a year: Is there an association between joint physical custody and psychosomatic problems in children. *Journal of Epidemiology and Community Health* 69 (8), 1–6.
- Biernacki, Patrick & Waldorf, Dan (1981) Snowball Sampling. *Problems and Techniques of Chain Referral Sampling. Sociological Methods & Research* 10 (2), 141–163
- Bjarnason, Thoroddur & Bendtsen, Pernille & Arnason, Arsaell M. & Boup, Ina & Iannotti, Ronald J. & Löfstedt, Petra & Haapasalo, Ilona & Niclasen, Birgit (2012) Life Satisfaction among Children in Different Family Structures. A Comparative Study of 36 Western Societies. *Children & Society* 26 (1), 51–62.
- Broberg, Mari & Hakovirta, Mia (2005) Lapsen ja etävanhemman tapaaminen yksinhuoltaja- ja uusperheissä – lähi-vanhemman näkökulma. *Janus* 13 (2), 137–153.
- Buchanan, Christy M. & Jahromi, Parissa L. (2008) A psychological perspective on shared custody arrangements. *Wake Forest Law Review* 2, 419–439.
- Cashmore, Judy & Parkinson, Patrick & Weston, Ruth & Patulny, Roger & Redmond, Gerry & Qu, Lixia & Baxter, Jennifer & Rajkovic, Marianne & Sitek, Tomasz & Katz, Ilan (2010) Shared Care Parenting Arrangements since the 2006 Family Law Reforms. Report to the Australian Government Attorney-General's Department. Sydney: Social Policy Research Centre, University of New South Wales.
- Emery, Robert E. (2012) Renegotiating family relationships. *Divorce, Child Custody, and Mediation*. New York: Guilford Press.
- Fehlberg, Belinda & Smyth, Bruce & Maclean, Mavis & Roberts, Ceridwen (2011) Legislating for Shared Time Parenting after Separation: A Research Review. *International Journal of Law, Policy and the Family* 25 (3), 318–337.
- Forss, Anne & Säkkinen, Salla (2016) Lapsen elatus ja huolto 2015. Tilastoraportti. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Fransson, Emma & Bergström, Malin & Hjern, Anders (2015) Barn i växelvis boende. Stockholm: Centre for Health and Equity Studies.
- Fustenberg, Frank F. & Cherlin, Andrew J. (1991) *Divided families: What happens to children when parents part*. Cambridge: Harvard University Press.
- Huusko, Mira & Paloniemi, Susanne (2006) Fenomenografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteissä. *Kasvatus* 37 (2), 162–173.
- Juby, Heather & Le Bourdais, Celine & Marcil-Gratton, Nicole (2005) Sharing roles, sharing custody? Couples' characteristics and children living arrangements at separation. *Journal of Marriage and Family* 67(1), 157–172.
- Kitterod, Ragni Hege & Lyngstad, Jan (2014) Characteristics of parents with shared residence and father sole custody.

- Evidence from Norway 2012. Report 780. Oslo: Statistics Norway.
- Koulu, Sanna (2014) Lapsen huolto- ja tapamissopimukset. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Kääriäinen, Aino (2008a) Ero haastaa vanhemmuuden. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Kääriäinen, Aino (2008b) Lasten tukeminen Taikuri-ryhmissä. Teoksessa Niemelä, Sirkku & Kääriäinen, Aino; Millan isä ja äiti eroavat - miten lasta voi auttaa vanhempien erotessa. Helsinki: Kasvatus ja perheneuvontaliitto, 68–94.
- Kääriäinen, Aino (2015) Sosiaalitoimen olosuhdeselvitykset teksteinä – johtopäätösten argumentointi ja puolelle asettumisen tulkinnot. *Oikeus* 44 (4), 379–403.
- L1983/361 Laki lapsen huollosta ja tapamisoikeudesta 8.4.1983.
- Linnavuori, Hannariikka (2007) Lasten kokemuksia vuoroasumisesta. *Jyväskylän Studies in education, psychology and social research* 313. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Låftman, Sara Brolin & Bergström, Malin & Modin, Bitte & Östberg, Viveca (2014) Joint Physical Custody, turning to parents for emotional support, and subjective health: A study of adolescents in Stockholm, Sweden. *Scandinavian Journal of Public Health* 42(5), 456–462.
- Marton, Ference & Booth, Shirley (1997) *Learning and Awareness*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- McIntosh, Jennifer E., & Chisholm, Richard (2008). Cautionary notes on the shared care of children in conflicted parental separations. *Journal of Family Studies* 14 (1), 37–52.
- McIntosh, Jennifer E. & Smyth, Bruce & Kelaher, Margaret & Wells, Yvonne & Long, Caroline (2011) Post-separation parenting arrangements. Patterns and developmental outcomes: Studies of two risk groups. *Family matters* 86, 40–48.
- Määttä, Mirja & Kallioma-Puha, Laura (2006) Sopivaksi kasvattava yhteiskunta. Teoksessa Kati Rantala & Pekka Sulkuinen (toim.) *Projektiyhteiskunnan käänköpuolia*. Helsinki: Gaudeamus, 179–193.
- Nielsen, Linda (2011) Shared Parenting After Divorce: A Review of Shared Residential Parenting Research. *Journal of Divorce and Remarriage* 52, 586–609.
- Nielsen, Linda (2013) Shared Residential Custody: Review of the Research (Part I of II and Part II of II). *American Journal of Family Law* 27 (1), 61–72.
- Noy, Chaim (2008) Sampling Knowledge: The Hermeneutics of Snowball Sampling in Qualitative Research. *International Journal of Social Research Methodology* 11 (4), 327–344.
- Nätkin, Ritva (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 16–38.
- Owusu-Bempah, Kwame (2007) Children and separation. Socio-genealogical connectedness perspective. London: Routledge.
- Palmunen, Anne (2009) Asiantuntijoiden käsitykset yksivanhemmudesta. Teoksessa Aino Kääriäinen, Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) *Ero, vanhemmuus ja tukeminen*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 61–78.
- Rissanen, Antti (2016) Perhemuodon yhteys nuorten hyvinvointiin ja riskikäyttäytymiseen – erityistarkastelussa vuoroasuminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (3), 247–258.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010) Haastatteluanalyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Päivi Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 9–38.
- Sarasoja, Laura & Rantala, Kati (2015) Ero lapsiperheissä: elatus, sopiminen ja vuoroasuminen. *Katsauksia* 2/2015. Helsinki: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Sarkadi, Anna & Kristiansson, Robert & Oberklaid, Frank & Bremberg, Sven (2007) Fathers' involvement and children's developmental outcomes: a systematic review of longitudinal studies. *Acta Paediatrica* 97, 153–158.
- SCB (2014) Olika familjer lever på olika sätt – om barns boende försörjning efter en separation. *Demografiska Rapporter* 2014:1. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
- Spruijt, Ed & Duindam, Vincent (2009)

- Joint Physical Custody in the Netherlands and the well-being of children. *Journal of Divorce and Remarriage* 51 (1), 65–82.
- Socialstyrelsen (2004) Växervis boende. Att bo hos både pappa och mamma fast de inte bor tillsammans. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Uljens, Michael (1989) Fenomenografi – forskning om uppfattningar. Lund: Studentlitteratur.
- Vanassche, Sofie & Sodermans, An Katrien & Matthijs, Koen & Swicegood, Gray (2013) Communting between two parental households: the association between joint physical custody and adolescent wellbeing following divorce. *Journal of Family Studies* 19 (2), 139–158.
- Wadsby, Marie & Priebe, Gisele & Svedin, Carl Göran (2014) Adolescents with Alternating Residence after Parental Divorce: A Comparison with Adolescents Living with Both Parents or with a Single Parent. *Journal of Child Custody* 11 (3), 202–215.
- Öberg, Bente & Öberg, Gunnar (2002). Vuxna skilsmässobarn berättar. Stockholm: Prisma.